

- spadkovo. [in Ukrainian].
4. Liakhovych, T.R. (2019). Henderni osoblyvosti motyvatsii do liderstva u studentskoi molodi: teoretychnyi aspekt [Gender peculiarities of motivation for leadership in student youth: theoretical aspect]. Retrieved from <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/4913>. [in Ukrainian].
  5. Rean, A.A. (1999). *Psihologiya izucheniya lichnosti [Psychology of the study of personality]*. SPb.: Izd-vo Mihaylova V.A. [in Russian].
  6. Selezneva, E.V. *Liderstvo [Leadership]*. Retrieved from <https://stud.com.ua/34116/menedzhment/liderstvo>. [in Russian].
  7. Fetiskin, N.P., Kozlov, V.V., & Manuylov, G.M. (2002). *Sotsialno-psihologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malyih grup*. Moskva: Izd-vo Instituta Psihoterapii. [in Russian].
  8. Chuyko, O., & Kuravska, N. (2019). *Hender i kariera [Gender and Career]*. DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet im. V. Stefanyka». Ivano-Frankivsk: Suprun V.P. [in Ukrainian].

УДК 159.942.5

doi: 10.15330/psp.24.68-76

Оксана Лютак, Оксана Федик

## ЩАСТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

*У статті проаналізовано соціально-психологічні чинники щастя на індивідуальному та соціальному рівнях загалом, і в українському суспільстві зокрема. Соціально-психологічна природа феномену «щастя» полягає у забезпеченні функції сімейного щастя, соціального благополуччя і психологічного здоров'я українських громадян. Особливу увагу звернено на феномен сімейного щастя як важливого чинника психологічного благополуччя людини. У контексті проблеми сімейного щастя автори розглядають питання сексуальності особистості як його важливої складової.*

**Ключові слова:** чинники щастя, сімейне щастя, соціально-психологічне благополуччя людини, сексуальність особистості.

*The article analyzes the social and psychological factors of happiness at the individual and social levels in general, and in Ukrainian society in particular. Human happiness is rightly considered not only personal but also social value. The study of this phenomenon is especially relevant for Ukraine, as military actions in the East, growing suicidal sentiment of the population, the flow of manipulative influences through the media, the spread of nihilism among young people, and many other unhealthy tendencies in society testify to the state of mass psychological distress. And every person's happiness becomes the basis of the national security of the country.*

*Seven important factors of happiness of modern Ukrainians are singled out. This is a person's health, age, family and relationships, level of material well-being, level of education, job satisfaction and the possibility of further self-realization.*

*It also reflects the phenomenon of family happiness as an important factor in a person's psychological well-being. Satisfaction with family relationships and intimate life is the most significant stable factor of happiness. In the traditional culture of the Ukrainian people, the intimate life of the family, the sexuality of man and woman played a minor role.*

*In the context of the problem of family happiness, the authors consider the issue of personality sexuality as its important component. Human sexuality is not just a biological instinct, but a complex biophysiological and psychosocial and cultural phenomenon, an important sphere of social, family and personal life. In the twentieth century. European culture has recognized the physiological, social and psychological value of sexuality, the human right to sensual pleasure,*

*without which neither her creative activity nor happy love is possible. Therefore, sexuality is an important element of the culture of society and is subject to the same patterns of development. Negative tendencies in the field of sexuality do not contribute to the development of the felicitological function (function of «happiness») of the Ukrainian family.*

*The socio-psychological nature of the phenomenon of «happiness» is to ensure the function of family happiness, social well-being and psychological health of Ukrainian citizens.*

**Keywords:** *happiness factors, family happiness, social and psychological well-being of a person, sexuality of a person.*

**Постановка проблеми.** Протягом всієї історії психологічної науки вчені намагались дати відповідь на питання, як гармонізувати внутрішньо особистісний стан людини, її відносини із зовнішнім світом; як їй адаптуватись до нових умов соціальної ситуації, не почуваячись при цьому самотньою та відкинутою; як реалізувати себе в різних соціальних інституціях, щоб відчути задоволеність життям? Фактично, науковці шукали «рецепт щастя», який би дозволив кожній людині жити змістовним повноцінним життям.

Сьогодні щастя людини по праву вважається не тільки особистою, а й соціальною цінністю. Вивчення даного феномену особливо актуальне для України, оскільки військові дії на Сході, зростання суїцидальних настроїв населення, потік маніпулятивних впливів через ЗМІ, поширення нігілізму серед молоді та багато інших нездорових тенденцій у суспільстві свідчать про стан масового психологічного неблагополуччя. І власне щастя кожної людини стає підвалиною національної безпеки країни.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Щастя залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх умов: соціально-демографічних аспектів, якості життя, соціального середовища, задоволеності особистим життям, матеріального добробуту, задоволеності працею, сімейними стосунками, задоволеності ситуацією в країні проживання тощо. Аналіз стратегій досягнення щастя, його складових, чинників та способів вираження здійснювали такі зарубіжні вчені, як Т. Айраксинен, М. Аграйл, П. Брюкнер, Р. Веенховен, Д. Гілберт, Е. Десі, І. Джидар'ян, Е. Дінер, Л. Кінг, С. Любомирська, Р. Лейард, М. Селігман, М. Чиксентмігаї, К. Шелдон та ін.

У вітчизняній науці вивчення феномену щастя розпочалось порівняно недавно. Сучасні українські науковці М. Дяченко, В. Селевко, Т. Добко, П. Кравченко розглядали проблему щастя у філософії. Зокрема, філософське тлумачення категорії щастя як мети людської життєдіяльності представниками античної філософської думки висвітлив П. Кравченко [6]; М. Дяченко дослідила проблему щастя у філософії Б. Паскаля та Ж. О. Ламетрі [5]; щастя й регламентацію повсякденності в соціальних утопіях тоталітарного типу аналізував В. Селевко [12]; Т. Добко дослідила феноменологію щастя [2] тощо.

Останнє десятиріччя вчені активно вивчають психологічну природу щастя, зокрема нейропсихологічні механізми формування відчуття щастя у людини (В. Ткач); щастя як умову формування психологічного благополуччя особистості (Н. Володарська); соціальну ефективність евдомонічного щастя

(У. Луц); феномен «щастя» у сфері державотворення й державного управління, орієнтовану на щастя громадянина як кінцевий результат (Р. Пурій) [9].

Загалом, вивчення щастя у світі стрімко розвивається у різних галузях науки. Р. Веенховен створив платформу World Database of Happiness, яка постійно поповнює вже зібраний масив філософських, психологічних, соціологічних, економічних досліджень щастя [15]. А в Україні навіть функціонує Український Інститут дослідження щастя.

Жвавий науковий інтерес та суспільна актуальність феномену щастя спонукає до поглибленого теоретичного аналізу його соціально-психологічної природи.

**Мета статті** – теоретичний аналіз щастя як соціально-психологічного феномену.

**Виклад основного матеріалу.** До аналізу феномену «щастя» у науці застосовують міждисциплінарний підхід. Суб'єктами щастя виступають особистість, соціальна група, суспільство і людство в цілому. За видами щастя є особистим і суспільним. Так, Т. Айраксінен виокремлює щастя індивіда й щасливе суспільство [1]. Особисте щастя має прояв в інтересах окремої людини, її самоцінності, моральної гідності та відповідальності. Суспільне щастя охоплює певне суспільство. Безперечно, особисте щастя та суспільне щастя характеризується взаємозалежністю, постійним взаємовпливом та взаємоперетворенням.

В. Паніотто виокремлює сім основних чинників щастя в українському суспільстві [11]:

Здоров'я людини. Щастя пов'язане із задоволеністю власним здоров'ям. Очікувана тривалість життя українців, нижча від середньосвітового показника та найгірша на європейському континенті, є сигналом до перегляду способу життя та суттєвого поліпшення якості надання медичних послуг.

Наступним чинником щастя виступає вік людини. Дослідник вважає, що молоді люди в середньому щасливіші, ніж старші.

Третім фактором щастя є сім'я і близькі стосунки. Задоволення сімейними стосунками та інтимним життям є найбільш значущим стабільним чинником щастя. У традиційній культурі українського народу інтимному життю сім'ї, сексуальності чоловіка та жінки, формуванню правильних уявлень молоді про статеве життя незаслужено відводилась незначна роль.

Але сексуальність людини – не просто біологічний інстинкт, а складне біофізіологічне та психосоціокультурне явище, важлива сфера суспільного, родинного й особистого життя. У ХХ ст. європейська культура визнала фізіологічну, соціальну та психологічну цінність сексуальності, право людини на чуттєву насолоду, без якої неможливі ні її творча активність, ані щасливе кохання.

Питання статі, сексуальної культури та статевої моралі взаємопов'язані та переплетені і характеризують те чи інше суспільство. Сексуальність є важливим елементом культури суспільства і підлягає тим самим закономірностям роз-

витку. Соціальні процеси, за якими ми спостерігаємо сьогодні, спричинили зміни в сексуальній моралі, зокрема [7]:

- помітні якісні зміни в шлюбі та сім'ї, в яких місце головного фактора благополуччя належить задоволеності інтимними стосунками;
- зниження віку статевого дозрівання привело до пошуку ранніх статевих партнерів, розповсюдження дошлюбних сексуальних стосунків;
- своєрідна еволюція моральної свідомості виразилася в серйозній лібералізації до- і позашлюбних сексуальних зв'язків.

Ці зміни призвели до викривлення процесу формування у молоді правильних шлюбно-сімейних установок і орієнтацій. Серйозні прогалини в моральному і статевому вихованні молоді стали причиною того, що демократичні принципи поширилися і на сферу інтимних відносин, тлумачення поняття «свобода» стало ототожнюватися з безладним аморальним задоволенням своїх сексуальних потреб. Загалом, ці тенденції не сприяли розвитку феліцитологічної функції (функції «щастя») української родини.

Слід зазначити, що кожне суспільство виробляє власну культуру міжстатевих стосунків, форму усталеної для даного суспільства статевої поведінки, яка визначає готовність людей до певного типу міжстатевих взаємодій. Вона розвивається під впливом соціальних, біологічних, педагогічних, культурних і етнічних чинників. Культура міжстатевих стосунків особистості має внутрішню структуру з наступними компонентами [7]:

- настановчим – усвідомленням особистістю власної цінності, індивідуальності як представника відповідної статі та відповідної статевої поведінки. Для цього компоненту характерні сформованість власної статевої належності, що виражається у відповідних проявах маскулінності та фемінності, засвоєння оптимальних настанов статевої моделі поведінки, які зумовлюють почуття честі та гідності до себе як до представника відповідної статі та до інших людей. Це зумовлює самоприйняття та моральне ставлення особистості до самої себе та до осіб протилежної статі;

- мотиваційно-ціннісним, який містить регулятори поведінки, зумовлені позитивним ставленням до осіб протилежної статі й передбачає наявність морально психологічних та інтимно-особистісних мотивів;

- гносеологічним, що є системою знань про культуру міжстатевих стосунків особистості. Даний компонент утворюється під впливом моральних, юридично-правових, загально-соціальних, сексуально-інтимних, психологічних, демографічних, етичних знань (про міжстатеві стосунки, вибір партнера, спілкування з особами протилежної статі, уміння ставати на місце іншої людини, про почуття та емоції в міжстатевих взаємодіях).

Важливою ознакою соціальної зрілості особистості виступає відповідальність, що виявляється у свідомому підпорядкуванні своєї поведінки суспільним вимогам.

Серед функцій, які виконує сім'я, особливої уваги потребує феліцитологічна, яка тісно пов'язана з сексуальною (адже вона регулює нормативи сексуальної поведінки, відповідає за передачу сексуальної культури, задоволення

сексуальних потреб індивіда, забезпечення сексуального здоров'я). Саме в сім'ї дитина вчиться бути щасливою, інтеріоризуючи ті форми стосунків, зразки поведінки, які вона мала змогу спостерігати у сімейному оточенні. Тому потрібно, щоб основними параметрами культури батьків були моральна культура, культура мислення, культура мовлення, комунікативна культура, фізична культура, естетична культура тощо. Всі ці параметри у комплексі є підґрунтям формування сексуальної культури молоді й відповідно майбутнього щасливого сімейного життя [3].

Сьогодні щастя людей залежить і від культури статевого життя, сексуальної моралі, розуміння максимального забезпечення фізичного і духовного здоров'я, благополуччя тощо. Це положення відображено в розробленій експертами Всесвітньої організації охорони здоров'я концепції здорового статевого життя, яка передбачає [13]:

- здатність насолоджуватися статевим життям, мати дітей і контролювати свою поведінку відповідно до суспільної й особистої етики;
- свободу від страху, сорому, почуття провини і забобонів, а також інших психологічних факторів, що придушують статеві реакції і заважають статевим стосункам;
- відсутність органічних розладів, хвороб і недоліків, що обмежують функції статі і репродуктивну функцію;
- кінцевою задачею формування сексуального здоров'я є зростання комунікабельності людини і її здібності до любові.

Для того, щоб дитина виросла щасливою, стверджує Т. Уварова, потрібно ввести в її повсякденне життя ряд правил: розвивати позитивне мислення дитини, розвивати почуття оптимізму, уникати соціального порівняння й заздрості, розвивати соціальні контакти, розвивати витривалість, учити пробачати, насолоджуватися радіощами життя, реалізовувати життєві мрії тощо [14].

Є. Головаха підкреслює, що саме сім'я найбільше впливає на рівень щастя українців, адже тут більший рівень довіри [4]. Дійсно, сім'я служить психічним «укриттям», допомагає людині виживати в складних життєвих обставинах. Доцільно зазначити, що щаслива сім'я є основою ефективної діяльності держави. У сім'ї відображаються всі суспільні процеси, вона випробовує на собі вплив усіх суспільних диспропорцій, суперечностей. У ній підтримується позитивний емоційно-психологічний клімат, ставляться та досягаються цілі, які значущі як для сім'ї, так і в цілому для всього суспільства, народжуються й виховуються діти. Уся діяльність соціальної держави розглядається сьогодні як забезпечення нормального функціонування української сім'ї, тому що сім'я – це джерело невичерпної сили та енергії, яке дозволяє дорослим та дітям, які в неї входять, жити, розвиватися, переборювати труднощі, з оптимізмом дивитись у майбутнє.

Яка ж сім'я може сьогодні вважатися щасливою? Звісно, це повна сім'я. Сім'я з двома-трьома дітьми. Щаслива сім'я відрізняється позитивним психологічним настроєм, веде здоровий спосіб життя, забезпечує умови для розвитку своїх дітей, підтримує старих членів сім'ї, пам'ятає про прабатьків, шанує

національні традиції свого народу. Основою духовної злагоди такої родини є любов до малої та великої батьківщини, взаємна підтримка, взаємна повага дорослих та дітей. З іншого боку, сімейні проблеми та конфлікти дають паростки значній кількості негативних явищ: біологічне сирітство, соціальне сирітство тощо. У зменшенні розповсюдження біологічного та соціального сирітства держава повинна підійматись по «сходинах» до благополучного та щасливого життя українських сімей, а для цього необхідно реформувати економічну, соціальну, політичну сферу життя населення. Високий рівень довіри як у сім'ї, так і до інших членів суспільства, до соціальних інститутів, безперечно, має вплив на щастя. В українському суспільстві рівень довіри досить низький. «Чи можна бути щасливим, якщо ти вважаєш, що нікому не можна довіряти, крім себе?» – запитує Є. Головаха. Крім того, додає: якщо «ваш концепт щастя полягає лише в тому, щоб наїстись і нагодувати свою сім'ю, то в Україні ви будете за визначенням частіше нещасливі, ніж в інших європейських країнах» [4]. Рівень довіри в суспільстві є важливою характеристикою його стану; вона забезпечує саму можливість існування суспільства як організованої спільноти, можливість існування суспільного порядку та взаємодії. Довіра в суспільстві – довіра між індивідами, між соціальними групами, довіра до соціальних інститутів – забезпечує певний рівень резистентності суспільства до несприятливих чинників – як із боку довкілля, так і дії внутрішніх чинників, що перешкоджають функціонуванню соціального організму [4, с. 4].

На наступному місці факторів щастя – рівень матеріального благополуччя. Люди з кращою фінансовою ситуацією значно щасливіші, ніж бідні.

Далі слідує рівень освіти. Вищий рівень освіти збільшує ймовірність того, що людина буде задоволена життям й почуватиметься щасливою.

Також важливим чинником щастя українців є задоволеність роботою, яка залежить як від виду роботи, так і від оплати. Дійсно, наявність вищої освіти сприяє самоствердженню та розвитку людини як особистості, проте професійно-технічна освіта сприяє щастю людини не менше за вищу освіту. Останнє пояснюється можливістю людини віднайти працю за покликанням, незважаючи на рівень освіти, «сродну» працю (за Г. Сковородою), працю, що за природними нахилами, здібностями, визначає життя людини і становить його смисл, духовно збагачує особу й дає можливість їй віднайти свій справжній шлях і своє місце.

Для українця працьовитість є незаперечною цінністю. У реаліях сьогодення людині реалізувати свій творчий потенціал, знаходити радість у процесі «сродної» праці досить важко. Однією із причин є оплата праці, яка не відповідає докладеним зусиллям та рівню соціальних домагань. Люди із кращою фінансовою ситуацією значно щасливіші, ніж бідні. Із цього приводу, наприклад, психолог С. Любомирська вказує на той факт, що люди з високим рівнем доходів задоволені життям трохи більше за інших, але в їхньому житті не більше приємних занять, ніж у житті менш заможних людей, і протягом дня вони частіше відчувають тривогу і гнів [9, с. 52].

Сьомим чинником щастя є можливість для самореалізації, тобто на відчуття щастя впливає не лише нинішній наявний стан речей чи минулі досягнення, а й наявність перспективи й очікування від майбутнього.

Вчені виокремлюють моделі мислення й поведінки найщасливіших людей: охоче висловлюють подяку за все, що в них є; присвячують багато часу своїй родині і друзям, цінують відносини з ними й отримують задоволення від цих відносин; часто першими простягають руку допомоги співробітникам і незнайомим людям; дивляться в майбутнє з оптимізмом; радіють простим задоволенням від життя й прагнуть жити «тут і тепер»; щотижня або навіть щодня займаються фізичними вправами, зробивши це звичкою; присвячують себе довгостроковим цілям, у них є «справа всього життя» (наприклад, боротьба з шахрайством, проектування меблів або виховання дітей, і у своїй справі вони дотримуються важливих для них цінностей); нарешті, що не менш важливо, у житті найщасливіших людей також є стреси, кризи і навіть трагедії. У таких ситуаціях вони можуть впасти в депресію або відчувати сильні емоції, але їхня таємна зброя – внутрішня рівновага й сила, які вони виявляють перед обличчям проблем [9, с. 29].

Рівень особистого щастя підвищується, коли людина допомагає іншим. В Україні спостерігається позитивна тенденція до розповсюдження активного способу мислення та усвідомлення громадянами себе як суб'єктів власного села, міста, країни [8, с. 117–118]. Молодь як соціальна група, що має великий потенціал до розбудови країни, ще не має великого досвіду в соціальній мобілізації, як це є в більш розвинених країнах Західної Європи, яка неодмінно підвищує рівень особистого й суспільного щастя. Крім того, феномен волонтерства робить українців щасливішими саме тому, що вперше в історії приніс в український концепт щастя задоволення від допомоги іншим.

Для суспільного щастя вкрай важливою є демократія, що передбачає створення рівних можливостей для свободи й самореалізації всіх елементів, що входять до структури будь-якого соціального організму. Для того, щоб реалізувалася ця можливість у дійсність, потрібно забезпечити в законодавчому порядку право кожного регіону не лише відповідати за стан справ, а й самому витратити на свої потреби, свій розвиток кошти, зароблені місцевими виробниками й підприємцями, звичайно, відрахувавши однакову для всіх оптимальну частку їх у вигляді державного податку. Такий підхід, демократизуючи відношення центру й регіонів, буде сприяти активізації місцевої ініціативи, робити більш прогнозованим і прозорим розвиток як регіонів, так і всієї України.

На задоволеність українців ситуацією в країні, безперечно, має вплив війна, яка з усіма її наслідками прирікає наше суспільство на страждання. Відомо, військовий шлях сам по собі не вирішує ніяких соціальних проблем, він лише створює їх. Конфлікт на сході України нівелює щастя українських громадян. І не дивно, що менш щасливими наразі є жителі східних областей.

**Висновки.** Таким чином, підводячи підсумки, можемо стверджувати, що соціально-психологічна природа феномену «щастя» полягає у забезпеченні

функції сімейного щастя, соціального благополуччя і психологічного здоров'я українських громадян.

1. Airaksinen T. (2017). Happiness. An honest and clear vision of happiness and why we do not have it. Lviv : Publishing House Anetty Antonenko ; Kiev : Nika-Center. P. 208.
2. Добко Т. Д. Щастя і відношення людської особи до добра. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2014. Вип. 3. С. 14–17. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU\\_FP\\_2014\\_3\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2014_3_5).
3. Говорун Т. В. Сексуальність та статева поведінка в Україні (Проблеми сьогодення та перспективи). Київ, 1995. 51 с.
4. Головаха Е. Соціологи вияснили, чого українцям не хватає для щастя. URL: <http://i-soc.com.ua/ukr/golovaha.php>.
5. Diachenko M. V. Person, the meaning of her being and the problem of happiness (ideological ideas in the philosophy of V. Pascal and J. O. Laametri). *Culture of Ukraine: a collection of scientific works*, Kharkiv, 2010. № 29. P. 67–76.
6. Кравченко П. А., Москаленко С. М. Щастя як загальна мета людського життя в епікурейській етиці. *Філософські обрії*. 2008. № 20. С. 186–199.
7. Кришталь В. В., Кришталь Є. В., Кришталь Т. В. Сексологія : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2008. 990 с.
8. Лепський М. А. Якість життя як критерій формування оптимістичної перспективи. *Культурологічний вісник : Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці*. Запоріжжя : Просвіта, 2006. Вип. 16. С. 87–93.
9. Любомирская С. Психология счастья. Новый подход. Санкт-Петербург : Питер, 2014. 352 с.
10. Міжнародна науково-практична конференція «Щастя та цивілізаційний розвиток». 14–15 листопада 2019. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/read/1947>.
11. Паніотто В. Чинники щастя і соціальна напруженість. 2017. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=697&page=1>.
12. Селевко В. Б. Проблема щастя й регламентація повсякденності в соціальних утопіях тоталітарного типу. *Збірник наукових праць «Гілея : науковий вісник». Філософські науки*. 2015. Вип. 101. С. 312–313.
13. Fedyk O. The problem of sexual culture of today's youth. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. 2014. Вип. 18. С. 157–163.
14. Уварова Т. Ю. Деякі аспекти забезпечення виховання учня як щасливої людини. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 5 (1). С. 96–103.
15. World database of happiness: example of a focused «findings archive» Veenhoven, Ruut. URL: [http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/42312/ssoar-2011-veenhoven-World\\_database\\_of\\_happiness\\_example.pdf?sequence=1](http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/42312/ssoar-2011-veenhoven-World_database_of_happiness_example.pdf?sequence=1).

#### References

1. Airaksinen, T. (2017). Happiness. An honest and clear vision of happiness and why we do not have it. Lviv: Publishing House Anetty Antonenko; Kyiv: Nika-Center. [in Ukrainian].
2. Dobko, T.D. (2014). Shchastia i vidnoshennia liudskoi osoby do dobra. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 3, 14–17. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU\\_FP\\_2014\\_3\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2014_3_5). [in Ukrainian].
3. Hovorun, T.V. (1995). Seksualnist ta stateva povedinka v Ukraini (Problemy sohodennia ta perspektyvy). Kyiv. [in Ukrainian].
4. Holovakha, E. Sotsyolohy vyiasnyly, cheho ukraintsam ne khvataet dlia schastia. Retrieved from <http://i-soc.com.ua/ukr/golovaha.php>. [in Russian].



5. Diachenko, M.V. (2010) Person, the meaning of her being and the problem of happiness (ideological ideas in the philosophy of B. Pascal and J.O. Laametri). *Culture of Ukraine: a collection of scientific works*, 29, 67–76. Kharkiv. [in English].
6. Kravchenko, P.A., Moskalenko, S.M. (2008). Shchastia yak zahalna meta liudskoho zhyttia v epikureiskii etytsi. *Filosofski obrii*, 20, 186–199. [in Ukrainian].
7. Kryshthal, V.V., Kryshthal, Ye.V., Kryshthal T.V. (2008). *Seksolohiia: navch. posib.* Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
8. Lepskyi, M.A. (2006). Yakist zhyttia yak kryterii formuvannia optymystychnoi perspektyvy. *Kulturolohichnyi visnyk: Naukovo-teoretychnyi shchorichnyk Nyzhnoi Naddniprianshchyny*, 16, 87–93. Zaporizhzhia: Prosvita. [in Ukrainian].
9. Liubomyrskaia, S. (2014). Psykholohiia schastia. Novyi podkhod. Sankt-Peterburh: Pyter. [in Russian].
10. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Shchastia ta tsyvilizatsiinyi rozvytok». (2019). Retrieved from <http://psychology-naes-ua.institute/read/1947>. [in Ukrainian].
11. Paniotto, V. (2017). Chynnyky shchastia i sotsialna napruzhenist. Retrieved from <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=697&page=1>. [in Ukrainian].
12. Selevko, V.B. (2015). Problema shchastia y rehlamentatsiia povsiakdennosti v sotsialnykh utopiiakh totalitarnoho typu. *Zbirnyk naukovykh prats «Hileia: naukovyi visnyk»*. *Filosofski nauky*, 101, 312–313. [in Ukrainian].
13. Fedyk, O. (2014). The problem of sexual culture of today's youth. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filosofski i psykholohichni nauky*, 18, 157–163. [in Ukrainian].
14. Uvarova, T.Yu. (2013). Deiaki aspekty zabezpechennia vykhovannia uchnia yak shchaslyvoi liudyn. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 5 (1), 96–103. [in Ukrainian].
15. World database of happiness: example of a focused «findings archive» Veenhoven, Ruut. Retrieved from [http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/42312/ssoar-2011-veenhoven-World\\_database\\_of\\_happiness\\_example.pdf?sequence=1](http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/42312/ssoar-2011-veenhoven-World_database_of_happiness_example.pdf?sequence=1). [in English].

УДК 159.9

doi: 10.15330/psp.24.76-85

Оксана Чуйко, Галина Левкун

## ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК У СИТУАЦІЇ БЕЗРОБІТТЯ

У статті проаналізовано психологічні особливості самореалізації жінок у ситуації безробіття. На основі результатів емпіричного дослідження виявлено, що серед безробітних жінок відсутня мотивація до саморозвитку; домінує стратегія самоствердження агресія; характерні низькі показники вираженості самоактуалізації особистості; проаналізовано домінуючі (любов, допомога і милосердя іншим, визнання та повага людей, вплив на оточення) та малозначущі цінності (здоров'я, пізнання нового у світі, природі, людині, спілкування, пошук і насолода прекрасним, соціальна активність для досягнення позитивних змін в суспільстві). Відсутність роботи жінки переважно сприймають як безвихідь, шлях виходу із ситуації безробіття – робота за наймом у своїй країні або ж кордоном. Виявлено деякі незначні відмінності у самореалізації безробітних чоловіків і жінок.

**Ключові слова:** самореалізація, самоактуалізація, саморозвиток, цінності, безробіття, жінки.

*In this paper, we analyze psychological features of women's self-fulfillment in unemployment. We view self-fulfillment as implementation of one's potential capabilities, abilities and talents, as accomplishment of one's mission, pursuit of one's vocation, as greater awareness and*